

МЕТА І ЗАВДАННЯ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ В УЧНІВ СЕРЕДНІХ ШКІЛ США

Є.О. Барилко

У статті розглядаються і аналізуються мета і завдання виховання патріотизму в учнів середніх шкіл США.

В статье рассматриваются и анализируются цели и задачи воспитания патриотизма у учеников средних школ США.

Постановка проблеми у загальному виді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями

У Законах України „Про освіту”, „Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті”, „Національній програмі патріотичного виховання громадян, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства” наголошується на необхідності активізації наукових пошуків у галузі патріотичного виховання молоді [5, с.3]. У зв'язку з утратою нашим суспільством багатьох високошановних у народі ідеалів, ціннісних орієнтацій, норм поведінки, символів, віри у майбутнє, зразків позитивних прикладів, які становлять основу людської добропорядності; перед педагогічною наукою постало завдання сприяти відродженню цих якостей. Їхньою невід'ємною складовою абсолютно справедливо вважають розвиток у молодого покоління почуття патріотизму. Це, у свою чергу, актуалізує питання патріотичного виховання.

Проблема підвищення ефективності цієї галузі виховної роботи в школі перебуває в центрі уваги багатьох країн світу, в тому числі й України. Вона активно розробляється і педагогами США. Врахування багатого досвіду Сполучених Штатів у вихованні відданих своїй державі громадян сприятиме збагаченню вітчизняної системи патріотичного виховання зростаючого покоління в школі.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковане розв'язання даної проблеми і на які спирається автор

Проблематика патріотичного виховання в педагогіці США досліджувалася багатьма українськими та зарубіжними вченими. Значний внесок у дослідження патріотичного виховання у США зробили

У. Батистич, У. Беннет, М. Берковіц, У. Кілпатрик, Г. Кіршенбаум, А. Кох, Т. Ліккона, А. Локвуд, Л. Нуссі, А. Олденквіст, О. Оришкевич, К. Райан, Дж. Рест, М. Рокич, Д. Соломон, Е. Уінн, М. Уотсон, У. Хьюїт, Е. Шапс та ін. Філософські засади зарубіжних теорій виховання патріотизму розкрито в роботах Б. Вульфсона, З. Малькової, В. Мітіної, К. Салімової, К. Шварцман та ін. Суттєвий внесок у вивчення проблеми громадянського і патріотичного виховання школярів у США зробили вітчизняні дослідники, принаймні: В. Пилиповський, О. Джуринський, В. Жуковський, В. Червонецький, Н. Юсуфбекова.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Аналіз психолого-педагогічної літератури та дисертаційних досліджень свідчить про значний інтерес науковців до досягнень американської педагогіки. Водночас можна констатувати, що теоретичні підходи до патріотичного виховання молоді, обґрунтовані у сучасній педагогічній науці США, вивчені поки що недостатньо. Існує необхідність, зокрема в систематизації та порівняльному аналізі цілей і завдань патріотичного виховання американських і українських школярів та застосування концептуальних підходів до патріотичного виховання, розроблених педагогічною наукою США, у вітчизняній системі освіти.

Аналіз теоретичного і практичного досвіду патріотичного виховання учнівської молоді шкільного віку в США надасть можливість визначити мету і першочергові завдання патріотичного виховання, поставлених перед школою.

Формування цілей статті (постановка завдання)

Мета статті полягає у тому, щоб визначити основну мету і завдання виховання патріотизму в учнів середніх шкіл США.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Освіта за своїм покликанням має працювати на майбутнє. Ще Арістотель говорив, що до виховання потрібно ставитися з особливою увагою. У США освітній галузі надається великого значення. Освіта допомагає країні долати проблеми расової дискримінації, поліпшувати становище жінок, інвалідів, національних меншин, знаходити рішення щодо кризових явищ. Американська система освіти є зразком динамічності, постійної модернізації структури, яка інтегрує все краще, що є у світі в цій сфері. Але 30-40 років тому ставлення до освіти і виховання було зовсім

іншим. Великі прогалини спостерігалися у вихованні американських школярів. Школа розглядалася як громадська інституція, що передає знання учням, а не виховує їх. Як зазначав ще в середині 1970-х років американський соціолог консервативного напрямку Д.Белл, у суспільстві Америки “спостерігається втрата громадянськості, тобто добровільної готовності коритися закону, поважати права інших громадян, стримувати свої бажання, задовольняти власний інтерес не на шкоду суспільному” [2, с. 132].

Швидкі темпи науково-технічної революції у Сполучених Штатах Америки, методологічною основою якої були прагматичні та технократичні ідеї і цінності й майже повне ігнорування гуманітарних ідеалів, призвели до масштабних руйнацій у різних сферах буття, спричинили розпад традиційних моральних норм, безпрецедентне зростання бездуховності, ослаблення виховних функцій сім’ї та церкви, знецінення людського життя, екологічну кризу тощо. Складність виховання особливо пов’язана з духовною кризою суспільства. Ці факти підтверджуються дослідженнями таких організацій, як Міністерство юстиції, Національна асоціація управління школами, Національна асоціація освіти [2, с.133]. Невтішна статистика стимулювала проведення багатьох досліджень, публікацію книг та статей, обговорення цих проблем у засобах масової інформації на регіональному і національному рівнях. Головна ідея цих досліджень полягає в тому, що у США, як і в інших розвинутих країнах світу, цілеспрямоване виховання покликане стати пріоритетним завданням школи. Така позиція знайшла відображення в низці прийнятих документів, а саме: "Америка-2000: Стратегія розвитку освіти" (1991), закон „Національні цілі освіти – 2000” (1994), декларація „Освіта 2000” групи американських педагогів, які об’єдналися у „Глобальний альянс трансформації освіти”. Вищезазначені документи передбачають використати школу як "освітньо-виховний, центр, здатний позитивно впливати на розвиток цивілізованого суспільства"[6, с.284]. У США запроваджено національні освітні стандарти. Розроблено проект «Освіта світового класу» відповідно до високих критеріїв, орієнтованих на світові стандарти. У проектах і стандартах передбачається, якими знаннями, уміннями і здібностями мають володіти випускники шкіл, які людські якості будуть відрізняти їх у XXI столітті. Зараз у США відбувається «етичний бум», розробляються сотні спеціальних етичних програм. Школа роз’яснює такі цінності, як чесність, порядність, терплячість, дисциплінованість, готовність прийти на допомогу, мужність.

Ці якості американці вважають основою демократизації. Новим явищем є зростання інтересу американських педагогів до міжнародної освіти. Існує і така тенденція освіти, як соціалізація особистості (поряд з індивідуалізацією).

Отже, було змінено зміст освіти, введено державні стандарти знань, умінь, навичок, підвищено вибагливість до учнів, їхніх успіхів, збільшено тривалість навчального року, тижня, дня, розширено обсяг домашніх завдань, учителям створено умови для вдосконалення, диференційовано заробітню платню залежно від складності праці, удосконалено управління і фінансування освіти, активізовано громадськість, усі мають допомагати освіті, бо освіта і виховання – пріоритетні.

Загально визнаною метою виховання, починаючи з епохи Просвітництва, є підготовка всебічно розвиненої, гармонійної особистості, інтелектуальні сили й душевна енергія якої спрямовані на утвердження ідеалів добра, справедливості, любові до рідної землі, а в наш час і до планети в цілому. Глобальна екологічна криза примусила інакше поглянути на високі емоційні переживання щодо рідної землі, розглядаючи це поняття в планетарному контексті, оскільки її благополуччя у наш час залежить від світового. Тому теза «дій локально, а думай глобально» має безпосереднє відношення й до патріотичного виховання. Піклуючись про рідну землю і свою Батьківщину людина має співвідносити власні цілі, спрямовані на її розквіт, з наслідками для більш масштабних систем, від яких вона залежить: регіону, континенту, планети. Вищезазначені аргументи і чинники враховуються в сучасній теорії і практиці виховання багатьох країн, в тому числі й патріотичного.

Загальна мета виховання конкретизується через систему виховних завдань, які об'єднані в напрями.

Патріотичне виховання – це організований, планомірний та цілеспрямований процес засвоєння особистістю національних цінностей, спрямований на формування у неї національної свідомості, патріотичних переконань та поведінки, усвідомлення своїх вчинків і дій на благо Батьківщини, готовності до захисту держави. Головною умовою ефективності патріотичного виховання школярів є її системність. Система патріотичного виховання учнів включає: мету, завдання, методи і форми розвитку патріотизму.

Мета виховання патріотизму в учнів середніх шкіл США полягає в тому, щоб формувати свідомих громадян-патріотів своєї держави, котрі

повинні бути єдиними у прагненні бачити її сильною, могутньою, яким притаманні особистісні якості й риси характеру, спосіб мислення, вчинки та поведінка, спрямовані на розвиток демократичного громадянського суспільства в країні, готовими у будь-який час стати на захист істинної демократії та національних інтересів американського народу.

Мета патріотичного виховання конкретизується через систему виховних завдань, а саме:

- формування у молодій людини патріотичних понять, уявлень, поглядів, переконань, національної свідомості, яка складається з любові до Батьківщини та своєї родини, знання історії, традицій своєї держави, здатності ідентифікувати себе з американською нацією;

- засвоєння та формування поваги до національних цінностей, а саме:

  - свободи, прав людини, справедливості, толерантності;

- формування уявлень і понять про патріотичні вчинки і поведінку та вироблення звичок патріотичної поведінки, розширення світогляду та формування емоційно-позитивного ставлення до суспільних явищ, фактів, подій, почуття громадянського обов'язку перед країною і суспільством;

- виховання почуття національної гідності й гордості за свою Батьківщину, за її досягнення та культурний розвиток, формування відповідальності за долю Батьківщини;

- формування готовності до праці на користь держави, звитяги задля розквіту своєї країни; готовності у будь-який час стати на її захист;

- виховання поваги до державних символів (гімну США, державного прапора);

- усвідомлення взаємозв'язку між ідеями індивідуальної свободи, прав людини та її громадянською відповідальністю;

- визнання й забезпечення в реальному житті прав людини як гуманістичної цінності та єдиної норми всіх людей без будь-яких дискримінацій, на чому будується відкрите, демократичне, громадянське суспільство;

- формування працелюбності, соціальної активності: готовність до участі у процесах державотворення, здатність до спільного життя та співпраці у громадянському суспільстві, готовність взяти на себе відповідальність;

- формування політичної та правової культури засобами громадянської освіти, розвиненої правосвідомості; виховання поваги до Конституції США та законодавства, уміння захищати та підтримувати закони держави;
- формування полікультурного менталітету, сприйнятливості до культурного плюралізму, прихильності до загальнолюдських цінностей, толерантного ставлення до інших культур і традицій, поваги до інших націй і народів, дотримання етики міжнаціональних стосунків.

Отже, серед основних завдань вагоме місце надається формуванню в американських учнів національних цінностей та патріотичних переконань, а також національної свідомості. «Національна свідомість, – пише відомий український вчений М. Боришевський, – є усвідомленням, оцінкою людини себе як носія національних цінностей, що склалися у процесі історичного розвитку спільноти, її самореалізації як суб'єкта соціальної дійсності, що прагне утвердити себе, зайняти належне місце серед інших національних спільнот і зробити гідний внесок у розвиток цивілізації, людства» [1, с.2]. Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив визначити, що національна свідомість складається з національної психології та національної державотворчої ідеології, які мають відповідні структурні елементи і характеризуються рівневим взаємозв'язком і детермінацією. Так, чуттєвий (психологічний) рівень охоплює почуття, переконання, емоції, стиль мислення, установки; теоретичний (ідеологічний) – знання, погляди, гіпотези, теорії, ціннісні орієнтації, інтереси, прагнення, ідеали, тобто, по суті, складові освіти як людинотворчого феномена. Національна свідомість містить також традиції, звичаї, історичне минуле в цілому, історичну пам'ять, історичне знання, свідомість нації, її культуру з особливими чинниками (національна гордість, патріотизм, національна досконалість, витонченість). Особистість, у якої розвинена національна свідомість, здатна зрозуміти сутність нації, до якої вона себе відносить, з якою себе ідентифікує; надає важливого значення тому, як ставляться до неї, до її нації інші спільноти; усвідомлює, що кожна людина є джерелом розвитку й збагачення усіх інших націй, що разом становлять людство. Лише національно свідомі люди можуть бути громадянами-патріотами.

Визначальною характеристикою зрілості свідомого громадянина-патріота є розвинена правосвідомість — усвідомлення своїх прав, свобод, обов'язків, ставлення до закону, до державної влади. Правосвідомість охоплює знання, почуття, волю, уяву, думку і сферу підсвідомого духовного

досвіду особистості. Основою правосвідомості особистості є усвідомлення, що головне завдання Сполучених Штатів Америки як цивілізованої держави полягає в захисті соціальних інтересів, прав і свобод своїх громадян. Свобода і незалежність особистості є умовою безпеки і розквіту США. Тому ніхто не повинен бути поза системою захисту, турботи і сприяння. В той же час держава гарантує кожному реальну можливість працювати і творити за своєю вільною і творчою ініціативою. Права людини абсолютні, інтереси держави і суспільства відносні. Правова держава дотримується верховенства закону, якому рівною мірою підкоряються всі його органи, а також громадські організації і окремі особи. Для того щоб захистити свої права, громадянин зобов'язаний добровільно дотримуватись чинних законів, знати не лише свої права, але й сприймати їх як свої обов'язки. В цьому діалектика взаємовідносин прав і обов'язків, головна суть виховання правосвідомості.

Важливе місце серед завдань патріотичного виховання посідає формування культури міжетнічних стосунків. За переписом населення в США проживає 30 млн афроамериканців, 4 млн – азіоамериканців, 2 млн – індійців, 20 млн – латиноамериканців. Майже 50% населення – представники етнічних груп. Культура міжетнічних відносин – це реалізація взаємозалежних інтересів етносів, народностей у процесі економічного, політичного, соціального і духовного життя на принципах свободи, рівноправності, взаємодопомоги, миру, толерантності.

Культура міжетнічних стосунків має економічну, політичну, правову, духовну основи. Деформація цих основ призводить до конфліктних міжетнічних стосунків, проявів шовінізму та інших небезпечних для громадянського світу і злагоди ситуацій. Культура міжетнічних стосунків проявляється у повазі інтересів, прав, самобутності усіх громадян: у підготовці особистості до свідомого життя у вільному, демократичному суспільстві; готовності й умінні йти на компроміси з різними етнічними, релігійними групами заради соціального миру в державі.

Закон „Національні цілі освіти – 2000” визначив вісім стратегічних цілей розвитку шкільної освіти, спрямованих на вирішення найгостріших проблем. Серед них істотне місце посідають цілі, зорієнтовані на вдосконалення системи виховання з урахуванням змін у суспільстві та складнощів соціалізації дітей [33, с.80]. Мета „успіхи у навчанні та громадянському вихованні” зобов'язує школу максимально розвивати розумові здібності учнів для того, щоб „вони були готові до відповідального

виконання громадянських обов'язків". У завданнях, що конкретизують висунуту мету, підкреслюється: „Всі учні мають бути залучені до різних видів діяльності, що сприяють розвитку громадянських якостей і патріотизму, особистої відповідальності та бажанню служити суспільству, всі учні мусять знати про різноманітність культурної спадщини країни”[3,с.124].

Педагоги, які об'єдналися у „Глобальний альянс трансформації освіти”, вважають одним із найважливіших завдань школи розвиток духовності, збагачення внутрішнього життя людини. „Ми закликаємо, – говориться в Декларації „Освіта 2000”, – до відродження і визначення гуманістичних цінностей, які мають бути присутніми в сучасній культурі – гармонія, мир, кооперація, спільність, чесність, справедливість, співчуття, розуміння, любов” [4, с.360]. У сучасній соціально-економічній ситуації особливої актуальності набувають загальнолюдські моральні цінності: совість, добро, справедливість, милосердя, людська гідність, духовність тощо. Серед них патріотичне виховання посідає достойне місце. Ось чому в сучасній американській школі діє цілісна система патріотичного виховання.

У 1996-му році у межах однієї з освітянських асоціацій США було проведено опитування громадян стосовно цілей і напрямів виховної роботи в американських школах. Респондентам було запропоновано перелік цілей, які вони мали оцінити за чотирибальною системою: “Дуже важливо”, “Важливо”, “Не дуже важливо”, “Зовсім неважливо”. У переліку з шести цілей майже 100% вказали як на “дуже важливо” і “важливо” – “виховання відповідальних громадян-патріотів”[3, с.110]. Крім того, коли мова йшла про ідеали, втілення яких хотілося б бачити в наступних поколіннях, то 90% опитаних зійшлись на тому, що основними цінностями, що мають прищеплюватися в школі, є чесність, демократизм, готовність позитивно ставитися до людей різних рас і національностей, увага до друзів і рідних, сила духу і патріотизм.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку

Сьогодні виховання громадянина-патріота оголошено у США найважливішим державним завданням, тому його реалізацію покладено у систему фінансового, урядового, а також федерального, регіонального, місцевого та загальнонаціонального забезпечення і контролю. Було створено національну концепцію "За громадянське виховання". Її мета – виховання справжнього громадянина-патріота. Американці впевнені, що без громадянського суспільства не може існувати демократичне суспільство.

Цікавим для подальшого дослідження може бути аналіз змісту патріотичного виховання американських школярів на уроках та позаурочній діяльності.

Література

1. Боришевський М.Й. Психологія виховання і державотворення. / М.Й. Боришевський. // Психолого-педагогічні новини. – 1994. – № 2. – С.1-2.
2. Боровикова О.Н., Панасенко Э.С. Проблемы воспитания в американской педагогике 80-х гг. / О.Н. Боровикова, Э.С. Панасенко. // Советская педагогика. – 1987. – №11. – С. 131-134.
3. Веселова В.В. Менталитет американского общества и гуманистическая парадигма образования и воспитания. / В.В.Веселова. // Педагогика. – 1999. – №3. – С. 91-199.
4. Жуковський В.М. Морально-етичне виховання в історії американської школи. / В.М. Жуковський. // – Острог, 2002. – 428 с.
5. Гонський В. Патріотизм як основа сучасного виховання та ідеології держави. / В. Гонський. //Рідна школа. – 2001. – №2. – С. 9–14.
6. Максимюк С.П. Педагогіка: Навч. Посіб. – Курс лекцій. Частина 3./ С.П. Максимюк. // Історія педагогіки, 2002. – С. 479.
7. Національна доктрина розвитку освіти: Затв. Указом Президента України від 17 квіт. 2002 р. №347 // Освіта. – 2002. – 24 квіт.-1 трав. (№26). – С.2-4.
8. Huntington S. Who Are We? The Challenges to America's National Identity. – / S. Huntington. // – New York: Winston, 2006. – 125 p.
9. The Report of Secondary Education: Report of the National Commission on the Reform of Secondary Education. – New York, 1973.
10. Westheimer Joel. Thinking of Patriotism. / Joel Westheimer. // Educational Leadership. –2008. – P.15-28.

Барилко Є.О. – аспірант кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ)

Рецизент – доктор педагогічних наук, професор Шевченко Г.П.